

1. ДЕПУТАТ РАДИ

1

— Звичайно, я в це не вірю, — сказав Голан Тревіз, стоячи на широких сходах Селдон-голу й споглядаючи місто, що сяло в сонячному світлі.

Термінус був тихою планетою, де води було значно більше, ніж суходолу. Тревіз часто думав, що запровадження контролю за погодою зробило його значно комфортнішим для життя і суттєво зменшило привабливість.

— Не вірю жодному слову, — повторив він і всміхнувся. Рівні білі зуби засвітилися на молодому обличчі.

Його супутник та колега-депутат, Манн Лі Компор, який узяв собі середнє ім'я всупереч термінусівській традиції, стривожено похитав головою.

— У що саме ти не віриш? У те, що ми врятували місто?

— О, у це я вірю. Нам удалося, чи не так? І Селдон казав, що так буде, і казав, що ми вчинимо правильно, і все це він знав іще п'ятсот років тому.

Компор знизив голос і сказав напівпошепки:

— Слухай, я не проти, щоб ти тут біля мене теревенив, бо для мене це лише балачки, не більше, але якщо ти кричатимеш це в натовпах, почують інші, а, правду кажучи, я не хотів би стояти поруч з тобою, коли вдарить блискавка. Не впевнений, як точно вона цілить.

Усмішки Тревіза це не потьмарило. Він відповів:

— Хіба є в тому шкода — казати, що місто врятовано? І що нам це вдалося без війни?

— Не було з ким воювати, — відповів Компор. Він мав жовте, як масло, волосся, блакитні, як небеса, очі й постійно опирався імпульсу змінити ці немодні відтінки.

— Ти коли-небудь чув про громадянську війну, Компоре? — сказав Тревіз. Він був високий, із чорним, трохи хвилястим волоссям, і коли ходив, то мав звичку чіплятися великими пальцями за свій пояс із м'якого волокна.

— Про громадянську війну за розташування столиці?

— Цього питання виявилось достатньо, щоб спровокувати кризу Селдона. Воно знищило політичну кар'єру Ганніса. Воно привело нас із тобою на попередні вибори до Ради, а тоді зависло... — Тревіз повільно покрутив рукою туди-сюди, наче зображаючи рівновагу.

Він зупинився на сходах, не звертаючи уваги на інших членів уряду та журналістів, а також на інших представників світського товариства, які вициганили собі запрошення, щоб на власні очі побачити повернення Селдона (або принаймні повернення його зображення).

Усі вони прогулювалися сходами, теревенячи, сміючись, смакуючи відчуттям правильності й насолоджуючись схваленням Селдона.

Тревіз стояв нерухомо, даючи юрбі обтікати його. Компор пройшов дві сходинки й зупинився — між ними наче натягнулася незрима мотузка. Він запитав:

— Ти не йдеш?

— Нема куди поспішати. Вони не почнуть засідання Ради, аж доки мер Бранно не виголосить звіт у своєму звичному нудотному стилі, кожне слово по складах. Немає сенсу поспішати, щоб витерпіти ще одну громіздку промову. Поглянь на це місто!

— Я бачу його. І вчора я його теж бачив.

— Так, але чи бачив ти його п'ятсот років тому, коли воно було засноване?

— Чотириста дев'яносто вісім, — машинально виправив його Компор. — А через два роки відзначатимуть півтисячоліття і мер Бранно ще буде на своїй посаді, якщо чого-небудь не станеться. Утім, сподіваймося, імовірність цього незначна.

— Сподіваймося, — з іронією сказав Тревіз. — Але яким місто було тоді, п'ятсот років тому, коли його заснували? Одне місто! Одне маленьке місто, де мешкала група людей, що готували енциклопедію, яку так ніколи й не завершили!

— Звичайно ж, її завершили.

— Ти про ту «Галактичну енциклопедію», що ми її маємо зараз? Це не те, над чим вони працювали. Те, що ми маємо, збережено на комп'ютері, його переглядають щодня. Ти колись бачив незавершений оригінал?

— Той, що в Музеї Гардіна?

— Так, у Музеї витоків імені Сальвора Гардіна. Називай уже його повністю, будь ласка, якщо ти так турбуєшся про точність дат. Ти бачив його?

— Ні. А що, мав би?

— Ні, він того не вартий. Та все одно вони були тут, група енциклопедистів, які сформували ядро містечка — одного маленького містечка у світі, де, по суті, не було металів і який кружляв навколо сонця, ізольованого від решти Галактики, на краю, на самісінькому її краю. А тепер, п'ятсот років по тому, ми такий собі приміський світ. Уся наша планета — це один великий парк, і тут є всі метали, яких ми тільки забажаємо. Тепер ми в центрі всього?

— Не зовсім, — сказав Компор. — Ми й далі кружляємо навколо сонця, ізольованого від решти Галактики. І досі на самісінькому її краєчку.

— Ет, ти навіть не замислився. Саме в тому й полягала вся суть цієї маленької кризи Селдона. Ми — щось більше, ніж один світ під назвою Термінус. Ми — Фундація, яка простягає свої мацаки по всій Галактиці й править цією Галактикою із самого її краєчка. Ми можемо це робити, тому що ми не ізольовані, за винятком розташування, але його не враховуємо.

— Правильно. Я згоден. — Компора явно не цікавила ця розмова, і він зробив іще один крок униз. Незрима мотузка між ними натягнулася ще більше.

Тревіз простягнув руку, ніби хотів засмикнути свого супутника назад.

— Невже ти не розумієш, що це означає, Компоре? Відбулися величезні зміни, але ми їх не сприймаємо. У душі ми прагнемо маленької Фундації, маленького однопланетного правління, як за старих часів — часів залізних героїв та шляхетних святих, що зникли назавжди.

— Та годі тобі!

— Так, я до цього й веду. От глянь на Селдон-гол. Почнімо з того, що під час перших криз, за часів Сальвора Гардіна, там було Часове сховище, маленька аудиторія, у якій з'являлося голографічне зображення Селдона. І все. Тепер це велетенський мавзолей, але де пандус із силовим полем? Напрямна куліса? Гравітаційний підйомник? Немає, лише ці сходи, якими ми рухаємося вниз та вгору так само, як

колись доводилося робити Гардінові. У дивні та непередбачувані часи ми перелякано чіпляємося за минуле.

Він із запалом махнув рукою в протилежний бік.

— Чи можна тут помітити якийсь структурний компонент, зроблений з металу? Жодного. Як можна, якщо за часів Сальвора Гардіна годі було й говорити про місцеві метали, а ззовні їх майже не завозили. Коли ми зводили цю громаду, то навіть використали старий пластик, рожевий від віку, тож гості з інших світів тепер можуть зупинятися й вигукувати: «О Галактико! Який чудовий старий пластик!» Кажу тобі, Компоре, це шахрайство.

— То оце і є те, у що ти не віриш? Селдон-гол?

— І все, що в ньому, — розлючено прошепотів Тревіз. — Я не вірю, що є якийсь сенс у тому, щоб ховатися тут, на краю Всесвіту, лише тому, що так робили наші предки. Я вважаю, що ми маємо бути не тут, а в центрі всього.

— Але Селдон стверджує, що ти помиляєшся. План Селдона працює так, як і було задумано.

— Знаю. Знаю. І кожную дитину на Термінусі виховали у вірі в те, що Гарі Селдон сформулював План, що він усе передбачив п'ять століть тому, що він заклав Фундацію в такий спосіб, що зміг провістити конкретні кризи, і що його голографічне зображення з'являлося під час цих криз — розповісти нам той мінімум, який ми мали знати, щоб перейти до наступної кризи й таким чином пережити тисячу років історії. Аж доки не зможемо безпечно створити Другу, ще величнішу Галактичну Імперію на руїнах старої, спорохнілої структури, що розвалилася на шматки п'ять століть тому й уже двісті років як повністю щезла.

— Нащо ти мені все це розповідаєш, Голане?

— Тому що, кажу тобі, це обман. Це все обман. Навіть якщо спочатку це було правдою, тепер це обман достоту! Ми не самі собі господарі. Це не ми йдемо за Планом.

Компор уважно дивився на співрозмовника.

— Ти вже казав мені такі речі, Голане, але я завжди вважав, що ти верзеш дурниці, аби мене розбурхати. Клянуся Галактикою, тепер мені здається, що ти таки серйозно.

— Звичайно ж, я серйозно!

— Не може бути. Або це якийсь складний розіграш, або ти з'їхав із глузду.

— Ні те, ні інше, — відповів Тревіз тепер уже тихо, застромивши пальці за пояса, ніби вже не потребував ніяких жестів для підкреслення свого запалу. — Визнаю, я вже розмірковував над цим, але то була просто інтуїція. Та після фарсу тут сьогодні вранці все раптом стало для мене очевидним, а я, своєю чергою, планую зробити це очевидним для Ради.

Компор вигукнув:

— Ти божевільний!

— Авжеж. Ходімо зі мною, послухаєш.

Двоє спускалися сходами. Вони були єдиними, хто ще лишався назовні, останніми, хто мав зійти донизу. І коли Тревіз трохи обігнав Компора, губи останнього беззвучно заворушилися. З них у спину супутника полетіло одне слово:

— Дурень!

2

Мер Гарла Бранно закликала засідання Виконавчої Ради до порядку. У її очах не було помітно ані дрібки зацікавлення зібранням; та все ж ніхто не сумнівався, що вона зафіксувала всіх, хто був присутній, і всіх, хто ще не прийшов. Її сиве волосся було охайно вкладене в стилі, який не можна було назвати ні відверто жіночним, ні імітацією чоловічого. Це була просто зачіска, до якої вона звикла, не більше. Її сухе обличчя не вирізнялося красою, але ніхто й не шукав у ньому краси.

Вона була найздібнішою керівницею на планеті. Ніхто не міг закинути їй геніальності Сальвора Гардіна та Гобера Меллоу, чії біографії врізноманітнювали перші два століття існування Фондації, але ніхто й не асоціював її з примхами спадкових мерів Індбурів, які правили Фондацією незадовго до часів Мула.

Її промови не зворушували уми людей, вона не мала хисту до ефектних жестів, але була здатна на стримані рішення й керувалася ними доти, доки вірила у свою правоту. Не маючи особливої харизми, вона володіла даром переконувати виборців у тому, що ці її стримані рішення будуть правильні.

Оскільки, за доктриною Селдона, історичні зміни здебільшого важко відхилити (завжди, якщо не враховувати непередбачувані чинники, про що більшість селдоністів забувають, незважаючи на драматичний інцидент із Мулом), Фундація цілком могла зберегти свою столицю на Термінусі за будь-яких умов. «Цілком». Селдон під час свого щойно завершеного виступу в подібні 500-річного симулякра холоднокровно виражував, що ймовірність залишитися на Термінусі дорівнює 87,2 відсотка.

А втім, навіть для селдоністів це з імовірністю у 12,8 відсотка означало, що будь-яке переміщення до центру Федерації Фундації потягнуло б за собою всі жахливі наслідки, що їх окреслив Селдон. І тим, що цей один з восьми шанс таки не випав, безперечно, завдячували мерові Бранно.

Було ясно, що вона цього не дозволить. У періоди непопулярності вона дотримувалася свого рішення: Термінус — традиційний центр Фундації і залишатиметься ним. Політичні вороги мера зображували її вольове підборіддя (варто визнати, що вельми ефективно) у вигляді підвісного гранітного блока.

А тепер Селдон підтримав її позицію і це хоча б на якийсь час забезпечило їй непереборну політичну перевагу. Подейкували, що рік тому Бранно заявила: якщо на прийдешньому сеансі Селдон таки підтримає її, вона вважатиме своє завдання успішно завершеним. Тоді вона піде у відставку й обійме посаду старійшини, замість ризикувати сумнівними результатами в подальших політичних війнах.

Ніхто й не думав їй вірити. У політичних війнах вона почувалася так невимушено, що мало хто з попередників міг з нею зрівнятися, і тепер, коли зображення Селдона з'явилося й зникло, ніщо не натякало на її відставку.

Мер Бранно говорила ідеально чітким голосом, із безсоромним фундаційним акцентом (колись вона служила амбасадоркою на Мандрелсі, але не засвоїла такого модного нині старого імперського стилю промов, що почасти був квазіімперським потягом до Внутрішніх Провінцій).

Вона казала:

— Криза Селдона минула, і за традицією, мудрою традицією, до тих, хто підтримував протилежну сторону, не буде застосовано жодних репресій — ані словом, ані дією. Чимало чесних людей вірили, що

мають підстави прагнути того, чого не хотів Селдон. Немає сенсу принижувати їх до такої міри, щоб вони змогли відновити самоповагу, лише засуджуючи план Селдона як такий. З іншого боку, є інший усталений і чудовий звичай: ті, хто підтримав сторону, що програла, приймають поразку охоче й без подальших дискусій. Проблема вже позаду для обох сторін назавжди.

Вона зупинилася, незворушно глянула на обличчя тих, хто зібрався, а потім повела далі:

— Минула половина цього строку, члени Ради, — половина з тисячолітнього проміжку між Імперіями. Це був час труднощів, але ми пройшли довгий шлях. Ми вже майже Галактична Імперія, і в нас не залишилося суттєвих зовнішніх ворогів. Якби не план Селдона, Безцарів'я тривало б тридцять тисяч років. Після тридцяти тисяч років занепаду для формування нової Імперії могло забракнути сил. Лишилися б самі тільки ізольовані світи, та й ті, ймовірно, на порозі смерті. Тим, що ми маємо сьогодні, ми завдячуємо Гарі Селдону, і саме на його розум, що вже давно нас покинув, ми мусимо покладатися у всьому іншому. Віднині, члени Ради, небезпекою є ми самі, і надалі не має бути ніяких публічних сумнівів у цінності Плану. Домовмося тепер спокійно й твердо, що від жодного з вас не почують офіційно висловлених сумнівів, критики чи засудження Плану. Ми мусимо підтримувати його повністю. Він добре зарекомендував себе за ці п'ять століть. Це безпека людства, і в нього не можна втручатися. Чи ви погоджуєтесь?

Почулося тихе бурмотіння. Мер кинула на депутатів суворий погляд, шукаючи візуального підтвердження згоди. Вона знала кожного члена Ради і їхні можливі реакції. Нині, під враженням від перемоги, вони не матимуть заперечень. Наступного року, можливо. Проте не тепер. А проблемам наступного року вона дасть раду наступного року.

Завжди, якщо не...

— Це контроль над думками, мере Бранно? — запитав Ґолан Тревіз, крокуючи проходом і підвищуючи голос ніби для того, щоб компенсувати мовчання решти депутатів. Він не потурбувався про те, щоб зайняти своє місце, яке для нього відвели аж у задньому ряду, оскільки Тревіз був новий у Раді.

Бранно так і не підняла голови. Вона сказала:

— А яка ваша думка, депутате Тревіз?

— Моя думка така, що уряд не може накладати заборону на свободу слова; що всі люди — а надто депутати та депутатки, яких обрали з конкретною метою, — мають право обговорювати поточні політичні проблеми; що жодна політична проблема не може існувати окремо від плану Селдона.

Бранно склала руки й підняла очі. Її обличчя не виказувало жодної емоції. Вона зауважила:

— Депутате Тревіз, ви ініціювали це обговорення позапланово й усупереч чинній процедурі. Однак я попросила вас висловити свої погляди й тепер дам вам відповідь. У межах плану Селдона немає жодного табу на свободу слова. Тільки сам План за самою своєю природою обмежує наші дії. Є багато способів тлумачити події ще до того, як зображення Селдона надасть остаточне рішення, але щойно це станеться, його не можна ставити під сумнів у Раді. Його не можна ставити під сумнів і наперед; до прикладу, якби хтось задумав сказати: «Хоча Гарі Селдон і мав стверджувати те й те, він помилявся».

— Та все ж таки а що, як хтось щиро так думає, пані мер?

— Тоді ця людина може так сказати, якщо вона приватна особа й обговорює це питання в приватній розмові.

— Отже, ви маєте на увазі, що ці обмеження свободи слова, які ви пропонуєте, мають стосуватися винятково й цілковито представників влади?

— Саме так. Це не є якийсь новий принцип законодавства Фундації. Його застосовували й раніше мери від усіх партій. Приватна думка нічого не значить; офіційне висловлення думки має вагу й може становити небезпеку. Ми пройшли такий шлях не для того, щоб тепер ризикувати.

— Дозвольте мені зазначити, пані мер, що цей ваш принцип застосовували зрідка й нерегулярно до деяких актів Ради. Його ніколи не застосовували до чогось такого широкого й невизначеного, як план Селдона.

— План Селдона найбільше потребує захисту, оскільки саме тут сумніви можуть мати найфатальніші наслідки.

— А ви не замислювалися, мере Бранно... — Тревіз розвернувся, звертаючись тепер до рядів крісел, що їх займали члени Ради: здавалося, усі вони затамували подих, ніби чекаючи, чим закінчиться

ця дуель. — Ви не замислювалися над тим, члени Ради, що є всі підстави вважати, що ніякого плану Селдона не існує взагалі?

— Сьогодні ми всі бачили його в роботі, — відповіла мер Бранно ще тихше, тоді як Тревіз говорив дедалі голосніше й з виразнішими ораторськими нотками.

— Саме тому, що ми сьогодні бачили його в роботі, депутати та депутатки, ми можемо зрозуміти, що плану Селдона в тій подобі, у якій нас учили в нього вірити, існувати не може.

— Депутате Тревіз, ви порушуєте процедуру й мусите це припинити.

— Я маю привілей посади, мере.

— Цей привілей скасовано, депутатате.

— Ви не можете скасувати привілей. Ваша заява про обмеження свободи слова не може мати сили закону. Офіційного голосування в Раді не було, мере, а якби й було, я поставив би його законність під сумнів.

— Це скасування, депутатате, ніяк не стосується моєї заяви на захист плану Селдона.

— На чому ж тоді воно ґрунтується?

— Вас звинувачено в зраді, депутатате. З поваги до Ради я хочу, щоб вас заарештували не в залі, а за дверима, де чекають співробітники Служби безпеки, які відведуть вас до в'язниці. Я попрошу вас піти спокійно. Якщо ви втнете щось нерозважливе, тоді, звичайно, це буде кваліфіковано як загрозу й співробітники Служби безпеки ввійдуть до зали засідань. Сподіваюся, що ви не змусите їх до цього кроку.

Тревіз насупився. У залі панувала абсолютна тиша. (Чи очікував цього хтось, окрім нього та Компора?) Він озирнувся на вихід. Там нікого не було, але він не сумнівався, що мер Бранно не блефує.

Від люті він аж затнувся:

— Я пред... представляю важливий виборчий округ, мере Бранно...

— Не сумніваюся, що вони будуть у вас розчаровані.

— Які докази породили це необдумане звинувачення?

— Докази з'являться у свій час, але будьте певні: у нас є все, що потрібно. Ви надзвичайно нерозсудливий молодий чоловік і маєте зрозуміти, що хтось може бути вашим другом і водночас не мати бажання супроводжувати вас у зраді.

Тревіз крутнувся й зустрівся поглядом із блакитними очима Компора. Той дивився на нього з кам'яним виразом обличчя.

Мер Бранно спокійно сказала:

— Закликаю всіх бути свідками того, що коли я зробила останню заяву, депутат Тревіз повернувся і глянув на депутата Компора. Ви залишите приміщення, депутате, чи змусите нас учинити негідний акт арешту в залі засідань?

Голан Тревіз повернувся, знову піднявся сходами, а за дверима на нього з двох боків накиннулися двоє добре озброєних чоловіків у формі.

І Гарла Бранно, байдуже дивлячись йому вслід, прошепотіла, ледь розтуливши губи: «Дурень!»

3

Лайоно Коделл був директором Служби безпеки впродовж усієї каденції мера Бранно. Робота, як він любив казати, була нехитра, але ніхто, звичайно, не міг сказати, бреше він чи ні. Він не скидався на брехуна, але це ще нічого не означало.

Він здавався спокійним та доброзичливим, і до його посади це цілком могло пасувати. Він мав значно нижчий від середнього зріст, значно вищу від середньої вагу, густі вуса (що було неабияк незвично для мешканця Термінуса), тепер уже більше білі, ніж сірі, жваві карі очі й характерну латку базового кольору, що позначала зовнішню нагрудну кишеню його тьмяно-коричневого комбінезона.

Він сказав:

— Сідайте, Тревізе. Поговорімо по-доброму, якщо можна.

— По-доброму? Зі зрадником? — Тревіз схопився обома великими пальцями за пояс і залишився стояти.

— З людиною, яку звинуватили в зраді. Ми ще не дійшли до такого, щоб звинувачення — навіть з боку мера — дорівнювало засудженню. Сподіваюся, що й не дійдемо. Моє завдання полягає в тому, щоб усе вам пояснити, якщо можливо. Я радше зроблю це зараз, поки ще не завдано жодної шкоди — хіба що, можливо, вашій гордості, — ніж буду змушений віддати це питання на розгляд відкритого суду. Сподіваюся, що ви зі мною в цьому згодні.

Тревіза це не заспокоїло. Він відказав:

— Обійдімося без загравання. Ваша робота — напосісти на мене так, ніби я зрадник. А я не такий, і мене обурює необхідність

демонструвати це для вашого задоволення. Чому б вам не довести свою відданість для мого задоволення?

— Узагалі я міг би це зробити. Однак є один сумний момент: на моєму боці є влада, а на вашому — ні. Через це сумніватися — мій привілей, а не ваш. До речі, якщо на мене впаде якась підозра в невірності чи зраді, то думаю, що мене замінять і моїм допитувачем буде хтось інший, хто, щиро сподіваюся, ставитиметься до мене не гірше, ніж я планую ставитися до вас.

— І як ви плануєте до мене ставитися?

— Маю надію, що як друг і рівний, якщо ви так само ставитиметеся до мене.

— То, може, пригостити вас випивкою? — різко запитав Тревіз.

— Можливо, пізніше, але зараз, будь ласка, сідайте. Я прошу про це як друг.

Тревіз завагався, потім сів. Подальша непокора раптом здалася йому безглуздою.

— І що тепер? — запитав він.

— А тепер чи можу я попросити вас відповідати на мої запитання правдиво, повністю й без ухилянь?

— А що, як ні? Що мені загрожує? Психічний зонд?

— Сподіваюся, що ні.

— Я теж сподіваюся. Це не для депутата Ради. Він не викриє жодної зради, а коли мене потім виправдають, то я зажадаю вашої голови — і, можливо, голови мера — у політичному сенсі. А може, варто буде й вас змусити спробувати психічний зонд на собі.

Коделл нахмурився і злегка похитав головою.

— О ні. Ні. Є завеликий ризик пошкодити мозок. Іноді після нього довго видужують, це марно витратить ваш час. Безсумнівно. Знаєте, іноді, якщо зонд використовують у стані роздратування...

— Це погроза, Коделле?

— Це констатація факту, Тревізе. Не обманюйте мене, депутате. Якщо я муситиму використати зонд, то я це зроблю. І навіть якщо ви ні в чому не винні, ви нікуди не дінетеся.

— Що ви хочете знати?

Коделл клацнув перемикач на столі перед собою і сказав:

— Мої запитання та ваші відповіді буде записано зі звуком та зображенням. Мені не треба від вас жодних спонтанних заяв і не треба

мовчанки. Не цього разу. Упевнений, що ви це розумієте.

— Я розумію, що ви запишете лише те, що вам сподобається, — презирливо сказав Тревіз.

— Правильно, але знову ж таки не поспішайте з висновками. Я не перекручуватиму нічого з того, що ви скажете. Я або використаю ваші слова, або ні, от і все. Але ви знатимете, що не використовуватиму й не марнуватиму ні свого, ні вашого часу.

— Побачимо.

— Ми маємо підстави вважати, депутате Тревіз, — додаткова офіційність у його голосі була достатнім доказом того, що він веде запис, — що ви відкрито й неодноразово заявляли, що не вірите в існування плану Селдона.

Тревіз повільно вимовив:

— Якщо я заявляв це відкрито й неодноразово, то що ще вам потрібно?

— Не марнуймо часу на виверти, депутате. Ви розумієте, чого я хочу — запису відвертого зізнання вашим голосом, що має власний відбиток, за умов, коли ви чітко керуєте своїми діями.

— Мабуть, тому, що використання будь-якого гіпноефекту, хімічних речовин або що змінить відбиток голосу?

— І цілком помітно.

— І ви прагнете продемонструвати, що не використовуєте нелегальних методів для допиту депутата Міської Ради? Я вас не звинувачую...

— Радий, що не звинувачуєте, депутате. Тоді продовжимо. Ви відкрито й неодноразово заявляли, що не вірите в існування плану Селдона. Ви це визнаєте?

Тревіз сказав повільно, добираючи слова:

— Я не вірю, що те, що ми називаємо планом Селдона, має те значення, яке ми зазвичай у нього вкладаємо.

— Розпливчасте формулювання. Чи не будете ви ласкаві розвинути свою думку?

— Моя думка ось яка: звичне поширене уявлення про те, що п'ятсот років тому Гарі Селдон, користуючись математичною наукою психоісторією, розробив напрям розвитку людської цивілізації до останньої деталі й що ми просуваємося цим курсом, який з

максимальною ймовірністю має привести нас від Першої Галактичної Імперії до Другої Галактичної Імперії, наївне. Такого бути не може.

— Ви хочете сказати, що, на вашу думку, Гарі Селдона ніколи не існувало?

— Зовсім ні. Звичайно, він існував.

— Що він ніколи не розвивав науку психоісторію?

— Ні, звичайно, я не маю на увазі нічого такого. Послухайте, директоре, я пояснив би це Раді, якби мені дозволили, і я поясню це вам. Істина того, що я збираюся сказати, така проста...

Директор Служби безпеки спокійно й демонстративно вимкнув записувальний пристрій.

Тревіз замовк і насупився.

— Навіщо ви це зробили?

— Ви марнуєте мій час, депутате. Я не просив вас виголошувати промови.

— Але ж ви просите мене пояснити мої погляди, чи не так?

— Аж ніяк. Я прошу вас відповідати на запитання просто, прямо й відверто. Відповідайте лише на запитання й не пропонуйте нічого, про що я не прошу. Робіть так, і це не забере багато часу.

Тревіз уточнив:

— Тобто ви хочете витягнути з мене твердження, які зміцнять офіційну версію того, що я нібито зробив?

— Ми просимо вас робити лише правдиві заяви, і я запевняю, що ми їх не перекрутимо. Будь ласка, спробуймо знову. Ми розмовляли про Гарі Селдона. — Записувальний пристрій знову запрацював, і Коделл спокійно повторив: — Що він ніколи не розвивав науку психоісторію?

— Звичайно, він розвинув науку, яку ми називаємо психоісторією, — заперечив Тревіз, не в силах приховати своє нетерпіння й роздратовано жестикулюючи.

— Яку ви визначили б як?..

— О Галактико! Та зазвичай її визначають як галузь математики, що вивчає загальні реакції великих груп людей на деякі стимули за деяких обставин. Іншими словами, вона мала б прогнозувати суспільні та історичні зміни.

— Ви кажете «мала б», тобто сумніваєтеся в цьому з математичного погляду?

— Ні, — відповів Тревіз. — Я не психоісторик. Як і жоден із членів уряду Фундації, жоден мешканець Термінуса, жоден...

Коделл підняв руку. М'яко сказав:

— Депутате, я вас прошу! — і Тревіз замовк. Коделл вів далі: — Чи маєте ви підстави вважати, що Гарі Селдон не здійснив необхідного аналізу, який поєднував би в найефективніший спосіб чинники максимальної ймовірності та найкоротшої тривалості на шляху, що веде від Першої до Другої Імперії через Фундацію?

— Я там не був, — уїдливо відповів Тревіз. — Звідки мені знати?

— То як ви можете знати, що йому це не вдалося?

— Ніяк.

— То, може, ви заперечуєте, що голографічне зображення Гарі Селдона, яке з'являлося під час низки історичних криз упродовж минулих п'ятисот років, є фактичним відтворенням самого Гарі Селдона, зробленим в останній рік його життя, незадовго до заснування Фундації?

— Гадаю, що я не можу цього заперечувати.

— Ви «гадаєте». Чи не хочете ви сказати, що це шахрайство, містифікація, що її створив хтось у минулій історії з якоюсь метою?

Тревіз зітхнув.

— Ні. Я цього не стверджую.

— Чи готові ви заявити, що повідомлення, які передає Гарі Селдон, хтось у певний спосіб підтасовує?

— Ні. Я не маю підстав вважати, що таке підтасовування є взагалі можливим або корисним.

— Розумію. Ви були свідком нещодавньої появи зображення Селдона. Чи вам здалося, що його аналіз — підготовлений п'ятсот років тому — недостатньо відповідав умовам сьогодення?

— Навпаки, — відповів, раптом зрадивши, Тревіз. — Він дуже точно їм відповідав.

Коделлу, здавалося, було байдуже до емоцій співрозмовника.

— А втім, депутат, після появи Селдона ви й далі наполягаєте, що його Плану не існує.

— Звичайно. Я наполягаю, що його не існує саме тому, що цей аналіз аж так ідеально пасував...

Коделл вимкнув записувальний пристрій.

— Депутате, — сказав він, хитаючи головою, — ви знову спонукаєте мене стерти запис. Я запитую, чи й досі ви дотримуетесь своїх дивних переконань, а ви починаєте називати мені причини. Дозвольте мені повторити моє запитання.

Він сказав:

— І все ж, депутат, після появи Селдона ви й далі наполягаєте, що його Плану не існує.

— Звідки ви це знаєте? Після появи ніхто не мав можливості поговорити з моїм другом-інформатором Компором.

— Скажімо так, ми здогадалися, депутат. Скажімо, ви вже відповіли: «Звичайно, я наполягаю». Якщо ви скажете це ще раз без додаткової інформації за власною ініціативою, ми зможемо порозумітися.

— Звичайно, я наполягаю, — з іронією сказав Тревіз.

— Добре, — відповів Коделл, — я виберу, яке із цих «Звичайно, я наполягаю» звучить природніше. Дякую вам, депутат, — і записувальний пристрій знову було вимкнено.

Тревіз запитав:

— Це все?

— Для того, що мені потрібно, так.

— Цілком очевидно, що вам потрібно: набір запитань та відповідей, які ви можете представити Термінусу й усій Федерації Фундації, якою він править, щоб показати, що я повністю приймаю легенду плану Селдона. Через це будь-яке її заперечення, яке я зроблю пізніше, здаватиметься абсурдним або просто божевільним.

— Або навіть зрадницьким в очах захопленої більшості, яка вважає План основою безпеки Фундації. Можливо, цього й не доведеться оприлюднювати, депутат Тревіз, якщо ми зможемо досягти порозуміння, але як буде необхідно, ми проконтролюємо, щоб Фундація почула.

— Невже ви такий дурень, сер, — буркнув Тревіз, насупившись, — що вам абсолютно нецікаво те, що я насправді маю сказати?

— Суто по-людськи дуже цікаво. І якщо настане слухний час, я слухатиму вас із зацікавленням та певною часткою скептицизму. Та як директор Служби безпеки я зараз маю саме те, що хочу...

— Сподіваюся, ви розумієте, що це не віщує нічого доброго ані вам, ані меру.

— Як не дивно, я зовсім так не думаю. А тепер вам час іти. Під конвоєм, звичайно.

— То куди ж мене заберуть?

Коделл лише всміхнувся.

— Бувайте, депутате. Ви були не надто схильні до співпраці, але було б нереально очікувати, що ви співпрацюватимете.

Він простягнув йому руку.

Тревіз підвівся, не звертаючи на неї уваги. Розгладив складки на поясі й сказав:

— Ви лише відтягуєте неминуче. Мають бути й інші, які думають так, як я, або прийдуть до таких висновків пізніше. Якщо ви ув'язните мене або вб'єте, то це лише викличе здивування і зрештою прискорить такі думки. Урешті-решт ми з істиною переможемо.

Коделл забрав руку й повільно похитав головою.

— Тревізе, — сказав він. — Ви таки дурень.

4

Ще не настала північ, коли двоє охоронців зайшли забрати Тревіза з приміщення, що було, як він мусив визнати, вельми розкішною кімнатою в головному офісі Служби безпеки. Розкішною, але замкненою. В'язничною камерою по суті.

Протягом чотирьох з гаком годин Тревіз люто шпетив себе, здебільшого невтомно міряючи кроками підлогу цієї кімнати.

Навіщо він довірився Компорові?

А чому ні? Його згода здавалася такою очевидною. Ні, не так. Він здавався таким готовим схилитися до згоди. Ні, знову не те. Він здавався таким дурним, так легко підкорявся чужій волі, йому так явно бракувало розуму та власної думки, що Тревіз скористався можливістю використати його як зручного тестового слухача. Компор допоміг Тревізові вдосконалити та вигострити свої міркування. Він був корисним, і Тревіз довіряв йому лише із цієї причини — йому було зручно це робити. Але тепер не було сенсу думати, чи мусив він був придивитися до Компора уважніше. Він мав дотримуватися простого й загального правила: «Нікому не довіряй».

Але як можна прожити життя, нікому не довіряючи?

Однозначно це доведеться робити.

І хто міг подумати, що Бранно вистачить відваги висмикнути депутата з Ради й що жоден з колег не поворухнеться на його захист? Хоча вони й не погоджувалися з Тревізом у глибині душі; хоча вони готові були б закласти всю свою кров до краплини на те, що Бранно права; вони все одно мали б принципово перешкодити цьому порушенню своїх прерогатив. Бранно Бронзова, як її іноді називали, справді поводитися з металевою жорсткістю...

Якщо вже сама не опинилася в лещатах...

Ні! Такі думки доведуть до параної!

І все ж...

Його розум рухався по колу, і він так і не позбувся цієї марно нав'язливої думки, коли прийшли охоронці.

— Вам доведеться піти з нами, депутате, — сказав старший з безпристрасною серйозністю. Знаки на його формі свідчили про те, що він лейтенант. На правій щоці в нього був маленький шрам; також він мав утомлений вигляд, хоча й перебував на своїй посаді задовго й робив замало — як можна було б очікувати від вояка, чий народ прожив у мирі понад століття.

Тревіз не зрушив з місця.

— Ваше ім'я, лейтенанте.

— Я лейтенант Евандер Сопеллор, депутате.

— Ви розумієте, що порушуєте закон, лейтенанте Сопеллор? Ви не можете заарештувати депутата.

Лейтенант відповів:

— Ми маємо прямий наказ, сер.

— Це не має значення. Вам не можуть наказати заарештувати депутата. Ви мусите розуміти, що зрештою будете відповідати перед трибуналом.

Лейтенант відповів:

— Вас не заарештовують, депутате.

— Тоді я не мушу йти разом з вами, чи не так?

— Нам дали вказівку супроводжувати вас до вашого будинку.

— Я знаю дорогу.

— І цією дорогою захистити вас.

— Від чого? Чи від кого?

— Від будь-якої юрби, що може зібратися.

— Опівночі?

— Тому ми й чекали до півночі, сер. А тепер, сер, для вашого захисту ми мусимо просити вас піти з нами. І дозвольте мені сказати — це я не погрожую, а доводжу до вашого відома, — що нам дали дозвіл застосувати силу, якщо це буде необхідно.

Тревіз знав про нейронні батогі, що були в них на озброєнні. Він підвівся, сподіваючись, що зробив це з гідністю.

— Що ж, тоді додому. А що, як я виявлю, що ви плануєте відвести мене до в'язниці?

— Нам не давали вказівок брехати вам, сер, — гордовито відказав лейтенант. Тревіз зрозумів, що перед ним професіонал, якому для брехні знадобився би прямий наказ, — і навіть тоді вираз обличчя й тон голосу його б викрили.

Тревіз сказав:

— Вибачте мені, лейтенанте. Я не мав на увазі, що ставлю ваше слово під сумнів.

Надворі на них чекав наземний автомобіль. Вулиця була порожня, жодної людини, не кажучи про юрбу, але лейтенант не брехав. Він не казав, що на вулиці є натовп або що натовп збереться. Він казав про «будь-яку юрбу, що може зібратися». Тільки «може».

Лейтенант стежив, щоб Тревіз ішов між ним та машиною, тож депутат не міг вирватися й спробувати втекти. Лейтенант сів до автівки відразу ж після нього, поруч на задньому сидінні.

Машина рушила з місця.

Тревіз сказав:

— Як я розумію, діставшись додому, я буду вільний робити що забажаю — до прикладу, поїхати, якщо захочу.

— У нас немає наказу перешкоджати вам, депутате, хіба що до тієї міри, якої вимагає ваш захист.

— «До тієї міри»? Що це означає конкретно для мене?

— Я маю вказівку повідомити вам, що коли ви опинитеся вдома, вам не можна буде залишати будинок. На вулицях для вас небезпечно, а я відповідаю за вашу безпеку.

— Тобто я під домашнім арештом?

— Я не юрист, депутате. Я не знаю, що це означає.

Він дивився вперед, проте його лікоть торкався боку Тревіза. Тревіз не міг поворухнутися, анітрохи, щоб лейтенант про це не дізнався.

Автівка зупинилася перед будиночком Тревіза в передмісті Флекснера. Він нині не мав співмешканця чи співмешканки — Флавеллу втомило безладне життя, яке він вів через членство в Раді, — тож депутат не розраховував, що хтось буде на нього чекати.

— Тепер мені можна вилізти? — запитав Тревіз.

— Я вийду першим, депутате. Ми проводимо вас усередину.

— Заради моєї безпеки?

— Так, сер.

За входними дверима на нього вже чатували двоє охоронців. У приміщенні горів нічник, але вікна були завішені й знадвору він був непомітний.

На якусь мить він обурився через це вторгнення, а тоді подумки знизав плечима. Якщо Рада не змогла захистити його у власному залі засідань, то і його домівка напевно не могла слугувати за неприступний замок.

Тревіз запитав:

— Скільки вас там узагалі всередині? Полк?

— Ні, депутате, — твердо та спокійно промовив чийсь голос. — Лише одна людина, окрім тих, що ви бачили, і я достатньо довго на вас чекала.

У дверях, що вели до вітальні, стояла Гарла Бранно, мер Термінуса.

— Чи не думаєте, що настав час нам з вами поговорити?

Тревіз витріщився на неї.

— То вся ця нісенітниця була для...

Але Бранно перервала його тихим і сильним голосом:

— Спокійно, депутате. Ви, четверо, надвір. Надвір! Тут усе буде добре.

Четверо охоронців віддали честь і, розвернувшись на підборах, вийшли. Тревіз та Бранно залишилися самі.

2. МЕР

1

Бранно чекала годину, утомлено розмірковуючи. З формальної точки зору, вона була винна в зломі й проникненні в житло. Ба більше, вона вельми неконституційно порушила права депутата. За суворими законами про відповідальність мерів, що були чинні вже майже два століття, від часів Індбура III та Мула, вона підлягала суду.

Однак за цей день, двадцять чотири години, вона не зробила нічого неправильного.

Але цей день мине. Вона неспокійно заворушилася.

Перші два століття стали Золотою добою Фундації, Ерою Героїв — принаймні в ретроспективі, а не для нещасних, що жили в той ненадійний час. Сальвор Гардін та Гобер Меллоу були двома великими героями, з яких зробили напівбогів, — аж так, що за популярністю вони могли змагатись із самим незрівнянним Гарі Селдоном. Ця трійця була триногою, на яку спиралася вся легенда (і навіть історія) Фундації.

У ті дні Фундація була крихтним світом, який ледве тримався за Чотири Королівства й лише неясно розумів те, до якої міри його захищає план Селдона, що дбав про той світ навіть у боротьбі із залишками могутньої Галактичної Імперії.

А що могутнішою ставала Фундація як політична та торговельна сила, то менш значними здавалися її правителі та борці. Про Латана Деверса майже забули. А якщо й згадували, то через його трагічну загибель на невідомих копалинах, а не завдяки необов'язковій, хоч і успішній боротьбі з Белом Ріосом.

Що ж до Бела Ріоса, найшляхетнішого із суперників Фундації, він теж уже майже пішов у непам'ять. Його затьмарив Мул, який, єдиний серед ворогів, зламав план Селдона, розгромив Фундацію і правив нею. Він єдиний був Великим Ворогом — насправді останнім із Великих.

Мало хто згадував, що Мул, по суті, зазнав поразки від одної людини — від жінки, Бейти Дарелл, — і що вона здобула перемогу без